

Fransızca'da Sözcük Sınıfları Arasında Geçişkenlik: Niteleme Sıfatı İşlevli Belirteçler ve Adlar Örneği

Esmâ İnce
Gazi Üniversitesi

Fransızcanın geleneksel dilbilgisi uzmanları, uzun yıllar dilbilgisi öğretimi için latin dilbilgisi sınıfları kalıbını kullanmışlar ve latinceyle eşleşmeyen bazı Fransızca özel dil olgularını bu nedenle inceleme dışı bırakmışlardır. 1930'lardan sonra, Genel Dilbilim akımı; daha sonra da günümüz İletişimsel Dil Öğretim Yöntemi anlam dilbilgisi bakış açısı, bu eksiklikleri gidermede etkili olmaya başlar. Çalışmamız, geleneksel Fransızca dilbilgisi öğretim kitaplarının sadece sıfatlara yüklediği ismi niteleme işlevinin bazı adlara ve belirteçlere de düştüğünün, çağımız dilbilgisi araştırmalarında ele alındığını kanıtlayıp örnekler sunmaktadır. Bulgularımız: 1) Dile getirilecek anlamdan hareketle, onu ifadeye yarayan dil biçemlerini işleyen bir anlam dilbilgisi ancak eksiksiz olabilir. 2) Uyum yapılarak kullanılan sıfatlarla, uyum yapılmadan kullanılan sıfatımsıların ayrımını iyi yapmak yazım hatalarından korur.

Anahtar Kelimeler: niteleme, sözcük türleri, isim, sıfat, belirteç.

Permeability Between French Language's Parts of Speech: The Example of Adverbs and Nouns as Quasi-Adjectives

Some special usages of the French language were left out-of-study by grammarians from the Classical Method perspective who would use the parts of speech of the Latin language for their descriptions. However, the General Linguistics movement and today's Communicative Approach have been successful in filling the gap in the Classical Method's studies. Here, we try to demonstrate that contemporary grammar studies take into account the fact that the role of noun qualification usually attributed to adjectives by traditional French grammar books can as well be attributed to nouns and adverbs. Drawing on the Communicative Approach, we have reached to two findings: first, a semantic grammar that treats language forms by considering the meaning these give to language, can indeed be flawless. Second, accurately distinguishing variable adjectives from invariable quasi-adjectives can prevent learners from making mistakes.

Keywords: qualification, parts of speech, noun, adjective, adverb.

Fransızcada uygulamada ortaya çıkan bazı özel dil kullanımlarının Geleneksel Dilbilgisi incelemelerinde eksik olduğunu, buna karşın bu kullanımların Genel Dilbilim ve İletişimsel Dil Öğretim Yaklaşımı çalışmalarınca ele alındığında Fransızca dilbilgisi eğitim/öğretimine kazandırıldığını kanıtlamaya çalışacağız.

Yöntem ve Kuramsal Çerçeve

Amaç doğrultusunda, Geleneksel Yabancı Dil Öğretim Yöntemi bakış açısının dilbilgisi kitaplarıyla İletişimsel dil öğretim Yaklaşımı kitaplarının ismi niteleme konusuna getirdiği açıklamaların geçerliliklerini, örneklerimizle yapacağımız karşılaştırma sonucunda değerlendireceğiz.

"İsim türünün nitelenmesinde, diğer sözcük türlerinde de olduğu gibi, sözcük kategorileri iç içe geçer" (Brunot, 1922, s.583). F. Brunot'nun bu görüşüne dayanarak, Geleneksel Yöntem (veya Klâsik Yöntem) Fransızca dilbilgisi öğretimi görüşünün sadece sıfatlara yüklediği isimleri niteleme işlevine, İletişimsel Yaklaşımın savunduğu gibi belirteçlerin ve adların da katılımını inceleyeceğiz.

Niteleme bir canlı veya eşyanın, ya da davranışın doğal veya edinilmiş, kalıcı veya geçici, olumlu veya olumsuz özelliklerini belirtmektir. Bu olgu dilbilgisi açısından varlıkları adlandıran isimlerin; davranışları adlandıran eylemlerin nitelenmesini doğurur.

19. yüzyılın sonuna kadar Fransızcanın normatif (kuralcı) görüşlü dilbilgisi uzmanlarının ufuk çizgisi latince dilbilgisi olmuştur (Cuq, 1996, s.13). Lhomond'nun, 'Éléments de la grammaire française' (1780) kitabı, basılmasından itibaren uzun yıllar dilbilgisi öğretisinin özünü oluşturan sözcük sınıfları (*catégories de mots*) listesini saptayan dilbilgisi kitabıdır. Latin diline uygulanarak yapılan bu düzenlemede ne yazık ki, latince karşılığı olmayan bazı dil olguları işlenmemiş, eksik kalmıştır.

Bulgular

19. yüzyılın sonuyla 20. yüzyılın başı Geleneksel Yöntem Fransızca dilbilgisi bakış açısının değişim dönemidir. F. Brunot, birçok günümüz dilbilimciye esin kaynağı olan (Cuq, 1996, s.15) devrimsel yapıtı 'La pensée et la langue' (Düşünce ve Dil) ile eski Aristoteles dil ekolu gramer kategorileri kavramını çürütür ve dil

olgularını insanların ortak düşünce sınıflamasından hareketle açıklama yolunu açar. 1930'lardan itibaren, her dilin ancak kendi dizgesi içinde ele alınıp incelenmesinin doğru olduğunu ileri süren Genel Dilbilim akımı bu eksiklikleri gidermede etkili olmaya başlar. A. Martinet'nin yepyeni görüşler getiren 'Grammaire fonctionnelle du français' (1979) (Fransızcanın İşlevsel Dilbilgisi) çalışması, bu dilin kendi öz yapısına ilk eğilenlerden olması açısından örnek teşkil eder.

1970'lerden günümüze en yaygın yabancı dil öğretim yöntemi İletişimsel Yöntemde dilbilgisi anlayışı, öğrenenin, kendisine dayatılan dilbilgisi kurallarından yola çıkarak değil, iletmek istediği anlamdan hareketle iletişime girdiği gerçeğini kabul eder. Bu yöntemin dilbilgisi bakış açısının, dilsel biçimleri temel alarak anlam oluşturmayı, anlamdan hareketle onu yansıtan biçimlere yönelmesine *grammaire sémantique* (anlam dilbilgisi) (Salins, 1996, s.8) denir. "Öncelik aktarılabilecek iletiye veya içeriye tanınır, öyle ki dilsel biçim (sözcük, sözdizimsel yapı, dilbilgisel öğeler) ikinci planda kalır." (Germain ve Séguin, 1998, s.115)

Geleneksel Fransızca Dil Öğretimine göre dilbilgisinde isimleri niteleme işlevi, belgeç veya yüklem olarak sifata düşer. Oysa 'Fransızcaya uygulanan yeni bir dil kuramının yöntemi, ilkeleri ve planı' altbaşlığıyla sunduğu başyapıtında Brunot, "sözcük sınıflarının sınırları mutlak bir kesinlikle çizilemez, bu sınıflar toplum sınıflarında olduğu gibi iç içe geçer, birbirine karışır." der (Brunot, 1922, s.XII). İleri sayfalarda, "Bir dilin biçimsel öğelerini sözcük kategorilerine yerleştirip hapsedmek dil olguları incelemelerini felce uğratar" (Brunot, 1922, s.XX) diye de ekleyerek; eserinin 'Caractérisation' bölümünde (1922, s.577), varlıkların özelliklerini belirtmede sıfatları işlerken (1922, s.603) *adverbes adjectivés* (sıfatlaşmış belirteçler) ve *le nom en fonction de caractéristique* (özellik belirtmede isim) (1922, s.609)'e de yer verir.

Ders kitaplarının Geleneksel Dilbilgisi betimlemeleri çerçevesinden sıyrılıp, Anlamsal Dilbilim kuramsal bakış açısıyla evrensel kavramlar bölümlerine dayandırdığı kitabı 'Grammaire pour l'enseignement/apprentissage du FLE' ('Yabancı dil olarak Fransızcanın öğretimi / öğrenimi için dilbilgisi') kitabının 'qualification' (niteleme) başlığı altında Salins, isimleri niteleyen öğeleri şöyle sıralıyor (1996, s.99):

*niteleme sıfatları: enfant studieux (çalışkan çocuk)

*başka isimler: enfant des rues (sokakların çocuğu)

*isim tamlaması: un enfant de mon quartier (mahalleden bir çocuk)

*ilgi yan cümleleri: un enfant qui pleure (ağlayan bir çocuk)

İlk baskısından (1936) günümüze kadar, Fransızca dilbilgisinin en güvenilir kaynak eseri özelliğiyle yankı uyandıran, normatif görüşlü olmakla beraber konusunda bir başka öncü ve devrimci 'Le Bon usage'ında Grévisse, niteleme sıfatı görevi yapan sıfatdışı öğelere *les adjectifs occasionnels* (1936, s.844) (gerektiğinde sıfat) diyor. Weinrich ise, aynı doğrultuda, *les quasi-adjectifs* (sıfatımsılar) diye adlandırdığı bu sözcüklerin, gerçek birer sıfat gibi algılanmadığı için uyum yapmayıp değişmezlik özelliğini koruduğu açıklamasını getiriyor (1989, s.90).

Sıfat işlevli belirteçlere ve isimlere geçmeden, Brunot'nun çok geleneksel olduğunu söylediği (1922, s.609) sıfatların belirteç gibi kullanılması işleminden söz etmemiz uygun olur.

Belirteç işlevli sıfatlar

Çoğu tek heceli bazı niteleme sıfatları, eylemlerin özelliklerini belirtme amaçlı kullanılmıştır.

couper court (kısa kesmek)

sentir bon (güzel kokmak)

chanter faux (şarkıyı yanlış söylemek)

valoir cher (pahalya mal olmak)

voir juste (doğru görmek)

marcher droit (dik yürümek)

voler bas, haut (alçaktan, yükseten uçmak)

voir clair (net bir biçimde görmek)

parler franc (açık açık konuşmak)

viser juste (doğru nişan almak)

s'arrêter net (anzısın durmak)

Sıfat işlevli belirteçler

Yukarıda gördüğümüz gibi, nasıl sıfatlar belirteç gibi eylemleri niteliyorsa, tarz bildiren belirteç deyimleri de varlıkların özelliklerini sıfat gibi belirtmeye yarar. Brunot eylem adlarının, eylemler gibi nitelenmesinin karşılıklı bir ilişki olduğunu söylüyor (1922, s.604):

travail à l'heure, aux pièces (saat hesabı, parça başı çalışma)

récitation par coeur (ezbere okuma)

'La grammaire méthodique du français' (Fransızcanın Yöntemli Dilbilgisi)ye göre, bazı belirteçler, diğer sözcük kategorilerinde de olduğu gibi, başka bir dilbilgisi sınıfına aktarılabilir (1994, s.382). Aşağıdaki örneklerimizde, bazılarının ismi nitelemede aldıkları anlam farklılıklarına dikkat çekmeliyiz:

Une femme bien (İyi kalpli bir kadın)

Elle est bien (Hoş kadın)

Elle est encore bien (Yaşına göre iyi durumda)

C'est bien! (Bu iyi!)

C'est mieux (Bu daha iyi)

Ce n'est pas bien (Bu hoş değil)

Les personnes debout (Ayaktakiler)

Nous sommes ensemble (Beraberiz)

Un devoir pas mal (Fena olmamış bir ödev)

La banquette arrière (Arka sıra)

La portière avant (Ön kapı)

Elle est fort en maths (Matematiği kuvvetli)

Brunot, Geleneksel Yöntem dilbilgisi ders kitaplarının sıfat ve belirteçleri kesin çizgilerle ayırmaya özen göstermelerini, yazın sorunları açısından her iki türü değişen ve değişmeyen (veya uyum yapan, uyum yapmayan) sözcükler başlıkları altında kümeleme gerekliliğiyle açıklıyor (1922, s.604).

Sıfat işlevli isimler

Fransız dili çağlar boyunca ismi sıfat gibi kullanmıştır (Brunot, 1922, s.605). Konuyla ilgili olarak Mauger'ye göre de, adların niteleme sıfatı olarak sık rastalanan kullanımı "dérivation impropre" (yanlış türetme) dir.

Sıfatın doğru türetilmesi, kategori değiştirmesi değil, sonek alarak oluşmasıdır (Mauger, 1967, s.30).

fougue-fougueux
émotion-émotif
individu-individuel, gibi.

İsimlerin niteleme işlevinde en yaygın kullanıldığı alan, renkleri özellik taşıyan varlıkların isimleridir:

lilas (leylak)
orange (turuncu)
prune (mürdüm)
acajou (maun)
cerise (kiraz)
brique (kiremit)
maïs (mısır püskülü)
feu (ateş kırmızısı)
abricot (kayısı)
saumon (turuncu pembe)
pêche (şeftali)
champagne (şampanya)
marron (kestâne)
tomate (domates kırmızısı)
citron (limon sarısı)
pistache (çam fıstığı yeşili)
aubergine (patlıcan moru)

Rose (pembe), pourpre (lâl), mauve (açık mor), violet (mor), fauve (pas rengi) sıfatlaştıkları için uyum yaparlar.

étoffes pourpres
soies roses

İsimlerin başka isimlere taşıyıp kattıkları özelliklerle nitelemede kullanılması renklerle sınırlı değildir. Aşağıdaki örnekler yazı dili olsun, konuşma dili olsun gündelik Fransızcada sık rastanır:

prix choc (şok fiyat)
succès boeuf (muhteşem başarı)
allure dandy (zarif erkek edası)
fille ange (melek kız)
façon gentilhomme (centilmen tavır)
élégance princesse (prenses zerafeti)
air peuple (halk insanı havası)
produit maison (satıcının kendi ürünü)
roman fleuve (nehir roman)
bâtiment sud (güney bina)
roman feuilleton (bölüm roman)
papa gâteau (şimartan baba)
directrice vieille école (eski zaman müdiresi)
visite éclair (kısa ziyaret)
rencontre monstre (dev karşılaşma)
taille nature (gerçek boyut)
sujet bâteau (sık yinelenen konu)
rapport bidon (uyduruk rapor)
mère poule (korumacı anne)
langue mère (anadil)
reine mère (ana kraliçe)
mère patrie (anayurt)
femme collet monté (kibirli kadın)
étudiant fantôme (bir gözükten bir kaybolan öğrenci)

Bon sıfatı bazı isimlerin niteleme görevine katkı sağlar:

confiture bonne maman (annemin reçeli)
soirée bon enfant (protokolsüz eğlence)

objet bon marché (ucuz eşya)
Bazı kalıplaşmış deyimler belgeç veya yüklem olarak kullanılır:

tante pot-au-feu (ev kedisi teyze)
modèle fin-de-siècle (yüzyıl sonu modeli)
elle est très soupe-au-lait (o (kadın) çabuk kızar)

İlgeç + isim yapıları da niteleme sıfatı gibi kullanılır:

yeux en amande (badem gözler)
patron à la page (çağdaş patron)
athlète en forme (zinde atlet)
tenue à la mode (modaya uygun kıyafet)

Bileşik isimlerin oluşumunda, iki öge arasında *de* veya *en* edatının düşmüş hali de karışımıza çıkar. Niteleme işlevi, edatı düşmüş ikinci ögenindir:

timbre-poste (posta pulu)
station-service (benzin istasyonu)
chêne-liège (mantar meşesi)
porte-fenêtre (cam kapı)
serviette-éponge (banyo havlusu)
café-concert (çalgılı kahve)
noeud-papillon (papyon kravat)
café-théâtre (kahve tiyatrosu)
voiture-restaurant (yemekli-vagon)
chou-fleur (karnabahar)
wagon-lit (yataklı vagon)

Yazılıştaki ara çizgisi taşıyan yukarıdaki örneklerden başka, ara çizgisiz kullanılan isim+isim yapıları, "yapılış+amaç" ilişkisine dayanır:

pause café (kahve molası)
arrêt pipi (ihtiyaç molası)
espace loisir (hobi alanı)

'La grammaire méthodique du français', 'belgeç isimler' (Riegel vd.1994, s.186) bölümünde, eşgüdülmüş iki niteleme ögesinin ilgeçini düşürmüş olarak kullanılmasına dikkat çekiyor:

conflit(entre) parents-enfant (ebeveyn-çocuk çatışması)
rapport (entre) qualité-prix (nitelik-fiyat ilişkisi)

Sonuç

Biçemden hareketle anlamı değil, anlamdan hareketle dil biçemlerini işlemeye yönelen bir dilbilgisi o dilin dizgesini kendi içinde eksiksiz yansıtır ancak. Bu olguya örnek niteleme sıfatlarının tarz belirteçleri gibi kullanımlarının yanı sıra; ismi niteleme rolünün Geleneksel Dilbilgisine göre sadece sıfatlara değil, başka isimlere ve belirteçlere de düşmesinin İletişimsel Yöntem Anlam Dilbilgisi bakış açısıyla ortaya konmasıdır.

Fransızca yazıldığı gibi okunmayan, yani phonétique (sesçil) olmayan bir dildir. Uyum yapılmadan kullanılması gereken bazı sıfatımsı isim ve belirteçlerin gerçek sıfat zannedilerek uyum işlemine dâhil edilmeleri, yazım yanlışlarına düşürebilecek bir noktadır. Gerçek sıfat, isim ve belirteç türlerinin ayrımını doğru yapmak dolayısıyla önem taşır.

Niteleme üslûp sanatının temel öğelerindedir. Kimilerinin gayretle, kimilerinin kendiliğinden yarattığı niteleme işlemleri yazın sanatının, özellikle biçembilim dalının konusuna girer. Bu sanatı oluşturan araçları, özel

kullanımları incelemek o dilin renkli, imgelerle dolu türlü anlatım olanaklarını su yüzüne çıkarma açısından zenginleştiricidir.

Kaynakça

Brunot, F. (1922). *La pensée et la langue*. Paris: Masson et Cie.

Cuq, J.-P. (1996). *Une introduction à la didactique de la grammaire en français langue étrangère*. Paris: Didier/Hatier.

Germain, C. & Séguin, H. (1998). *Le point sur la grammaire*. (Coll. Didactique des langues étrangères.) Paris: Clé International.

Grévisse, M. (2001). *Le bon usage*. Gembloux: Duculot.

Martinet, A. (1979). *Grammaire fonctionnelle du français*. Paris: Didier-Crédif.

Mauger, G. (1968). *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui*. Paris: Hachette.

Riegel, M.; Pellat, J.-C. ve Rioul, R. (1994). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF.

Salins, G.-D. de (1996). *Grammaire pour l'enseignement/apprentissage du FLE*. Paris: Didier.

Weinrich, H. (1989). *Grammaire textuelle du français*. Paris: Didier/Hatier.

Kabul Tarihi: 11.02.2010